

SZÍNHÁZ-ÉS FILMMŰVÉSZETI EGYETEM
SINKOVITS IMRE SZÍNHÁZMŰVÉSZETI INTÉZET

TDK DOLGOZAT
BÁNK BÁN BÁBOPERA

Készítette: Fejes Szabolcs, színházrendező szak

Témavezető: Dr. Bodolay Géza

2024/25

1. *A Bánk Bán bábopera történeti és elméleti háttere*

1.1. *A báboperáról általában*

A bábopera egy különleges műfaj, amely a bábszínház és az opera elemeit ötvözi, sajátos látványvilágot és akusztikai élményt teremtve. A bábok segítségével olyan művek is megvalósíthatók, amelyeket hagyományos operaszínpadon nehéz lenne előadni, különösen akkor, ha mitikus, fantasztikus vagy absztrakt karakterek szerepelnek bennük.

A bábjáték európai megjelenése és fejlődése összefüggésben áll a vallási és népi játékokkal, melyek gyakran tartalmaztak zenei elemeket. A középkori vallásos ünnepségeken például bábokat használtak a bibliai történetek illusztrálására, és ezek az előadások gyakran énekes részeket is tartalmaztak. A 17–18. században, a barokk korszakban kezdett kialakulni a bábopera műfaja, amikor a marionett színházakban egyre gyakrabban mutattak be operaelőadásokat. Az olasz marionett színházak különösen népszerűvé váltak, és számos városban alakultak báboperák. A 18. században a bábopera műfaja különösen sikeres volt Európában. Az osztrák és német nyelvterületen például Joseph Haydn *Philemon und Baucis* című műve is báboperaként született meg, amit 1773-ban Esterházy Miklós herceg számára készítettek. A 20. században a műfaj újraéledt, különösen a szürrealizmus és az avantgárd hatására. Az opera vizuális és akusztikai lehetőségeit feszegető művészek új báboperákat hoztak létre, amelyek pszichológiai, társadalmi vagy politikai kérdéseket is érintettek. Neves rendezők, mint például a cseh Jiří Trnka és az amerikai Bread and Puppet Theater, olyan előadásokat készítettek, amelyekben a bábok egyedülálló módon egészítették ki a zenei narratívát. A kortárs bábopera már a digitális technológiát is alkalmazza, a modern bábszínház technikai újításaival kombinálva a hangokat és a vizuális effekteket. Számos híres operaház is kísérletezik a bábopera lehetőségeivel, ilyen például a berlini Komische Oper, ahol Mozart *A varázsfuvola* című darabját adták elő bábokkal, digitális animációval kombinálva.

A bábopera különleges atmoszférát teremt, amelyben a bábok és a zene összefonódva hoznak létre egy varázslatos, olykor szürreális világot. Mivel a bábok emberi korlátok nélkül mozoghatnak és alakíthatók, a műfaj lehetőséget kínál a valóságtól elrugaszkodott, fantáziadús ábrázolásra. Az ilyen típusú előadások gyakran magukba foglalják az iróniát, a szatírárt, és képesek különböző korosztályokat megszólítani, miközben zenei, vizuális és színházi élményt nyújtanak.

A bábopera így a színház és az opera határterületén mozog, különleges hangulatával és kreatív megoldásaival pedig a mai napig vonzó és egyedülálló műfaj a színházi világban.

2. *Erkel Ferenc: Bánk bán opera*

Erkel Ferenc *Bánk bán* című operája, amely 1861-ben mutatkozott be, a magyar nemzeti opera egyik alapl műve. Az opera alapszövege Katona József azonos című drámájára épül, amely a 13. századi Magyarországon játszódik. A mű történelmi és hazafias vonatkozásai különösen fontosak voltak a 19. századi Magyarország számára, mivel a magyar kultúra és nemzeti identitás hangsúlyozása ekkor kiemelt jelentőséggel bírt.

2.1. *Történet*

A *Bánk bán* központi alakja Bánk bán, Magyarország nagyura, aki nehéz politikai és személyes konfliktusok közepette találja magát. A történet idején az országot az idegen uralkodó, Gertrudis királyné és kísérete uralja, ami sokakat elégedetlenséggel tölt el. Miközben Bánk a király távol lévő helyetteseként próbál egyensúlyt tartani, személyes tragédiával is szembesül, amikor a királyné kísérete megsérti felesége, Melinda becsületét. Ez az esemény mély konfliktust idéz elő Bánkban, és végül Gertrudis ellen fordul, ami az opera tragikus csúcspontjához vezet.

A *Bánk bán* a magyar operatörténetben különleges helyet foglal el, nemcsak a zenei minősége, hanem a hazafias üzenete miatt is ikonikus mű. Az opera bemutatása a magyar szabadság és függetlenség iránti vágyat fejezte ki, így Erkel munkája jelentős szerepet játszott a magyar nemzeti öntudat erősítésében. Az opera azóta is a magyar operaházak repertoárjának alapdarabja, és számos modern feldolgozásban is látható. A művel kapcsolatos modern rendezések gyakran újraértelmezik a történetet, hogy különböző társadalmi és politikai kontextusokban is relevánssá váljon.

3. *A Bánk bán bábopera előadói koncepciója*

A *Bánk bán* bábopera világában az állatokra jellemző alapvető ösztönök és motívumok kerülnek előtérbe, amelyek a dráma mélyebb, realista szintjei mögött húzódnak meg. A rendezői koncepció célja, hogy a karaktereket bábok és állati szimbólumok segítségével

jelenítse meg, ezáltal hangsúlyozva a történet ösztönös, archetípusos elemeit. Az operai műfaj alapvetően szimbolikus, vizuálisan gazdag közeg, ami lehetővé teszi, hogy az emberi drámák mellett az ősi, ösztönös hajtóerők is megjelenjenek.

A bábok ebben a felfogásban nem klasszikus bábként, hanem testprotézisként funkcionálnak, és szervesen kapcsolódnak a színészekhez. Ezek a „meghosszabbított” vagy „rövidített” állati formák inkább a jelmez és a báb közötti határvonalon helyezkednek el, így nem a klasszikus bábtechnika jelenik meg, hanem inkább egy mozgásszínházi, koreografált megoldás, amely a szereplők karakterét és belső konfliktusait vizuálisan erősíti. A testhez rögzített állati elemek segítenek kifejezni a szereplők egyéni jellemvonásait és ösztöneit, miközben a politikai és érzelmi síkok mögött meghúzódó archaikus világot is megidézik.

Ez a megoldás nemcsak a darab képességét gazdagítja, hanem egy új színházi dimenziót is ad a Bánk bán történetének, amely az ösztönös és a tudatos közötti kontrasztot hangsúlyozza.

3.1. Állati szimbólumok

A *Bánk bán* állatszimbólumai látványos metaforákat hoznak létre a szereplők jellemének és származásának kifejezésére. A meráni udvar tagjai, akiket a darabban hidegvérű, zöld állatok képviselnek, Gertrudis királyné udvarának intrikus, manipulatív természetét hangsúlyozzák. Gertrudis, a királyné, egy galléros gyík, amely utal hidegségére és uralkodói ravaszságára. Ottó, a meráni királyné öccse, egy kígyóként jelenik meg, amely kicsapongó és csábító viselkedését, valamint áruló természetét szimbolizálja. A kém és áruló Biberachot pedig egy zöld patkány testesíti meg, amely megvetést és a legalantasabb szándékot sugallja.

Ezzel szemben a magyar karakterek – tüzes, lobbanékony, méltóságteljes állatok formájában – az ősi magyar erőt és büszkeséget képviselik. Petúr bán egy vaddisznó, amely harcias és szívós jellemét jelzi. Endre, a magyar sas, a hazafiságot és éberséget szimbolizálja. Maga Bánk bán egy szarvasként jelenik meg, amely elegáns, szilárd és erős karaktert sugall.

A tiszta és ártatlan karakterek állatalakjai is megjelennek a darabban. Melinda, aki a béke és a tisztaság jelképe, fehér galambként jelenik meg, de az ő „bepiszkolása” talán az egyik legdrámaibb fordulópont. Az ártatlanság megtörése, a béke eltiprása, Melinda tisztaságának meggyalázása a történet egyik érzelmi csúcspontja. Tiborc, Bánk hűséges szolgája pedig, egy

meggyötört, fehér magyar puliként van jelen, ezzel az elnyomott, de hűséges közember szimbólumát testesíti meg.

Az ilyen jellegű állatszimbólumok vizuálisan és érzelmileg is gazdagítják a darab cselekményét, és segítenek mélyebb betekintést nyújtani a szereplők jellemébe és motivációiba.

3.2. Az előadás aktualitása

A *Bánk bán* kortalansága abban rejlik, hogy olyan mély emberi kérdésekkel foglalkozik, amelyek nem veszítik érvényüket az idő múlásával. Az adott rendezői koncepció a családi drámára helyezi a hangsúlyt, központi kérdése, hogy miként lehet egyensúlyt találni a hivatás és a családi élet között. Bánk tragédiája abban rejlik, hogy az országért folytatott küzdelme során fokozatosan elhanyagolja családját, amit csak akkor vesz észre, amikor már túl késő. Melinda ismételt próbálkozásai, hogy figyelmeztesse férjét, hiábavalók, és Bánk csak akkor döbben rá erre, amikor a családja már szétesett.

Ez a kettősség, a hivatás és a családi kötelezettségek közötti konfliktus, örökérvényű kérdésként jelenik meg a darabban. A koncepció azt sugallja, hogy a darab aktualitása és drámaisága abban rejlik, hogy nem csupán nemzeti kérdéseket vet fel, mint például a magyarság jövője, hanem az egyéni felelősség és bukás témáját is boncolgatja – Bánk ugyanis végső soron nem mint államférfi, hanem mint családfő bukik el.

A rendezett káosz, a folyamatos zűrzavar Bánk lelkiállapotának metaforájaként jelenik meg az előadásban, tükrözve azt az állapotot, amikor valaki mindent megpróbál kontrollálni, de végül sehol sem tud teljesen jelen lenni. Az előadás egyik központi üzenete az, hogy muszáj döntéseket hoznunk, és hogy ezek a döntések nem feltétlenül oszlanak fel jó és rossz kategóriákra. A választás elkerülhetetlen, ahhoz, hogy elkerüljük Bánk sorsát, aki végül minden téren elbukott.

Az "Isten, Haza, Család" szentháromság sorrendjének személyes meghatározása szintén hangsúlyos üzenet, amely minden néző számára egyéni fontossági sorrend kialakítására ösztönöz. Ez a darab nemcsak a magyarság kérdéseit, hanem az emberi lét alapvető dilemmáit is közvetíti, ezzel adva egy mélyen univerzális értelmezést.

Bánk Bán

Rendező: Fejes Szabolcs

A szövegkönyvet Katona József, Erkel Ferenc-Egressy Béni, Nádasdy Kálmán és József Attila szövegei alapján átdolgozta: Szalánczi Ágota és Fejes Szabolcs

Bánk Bán

Bánk bán arra tér haza országháró körútjáról, hogy az idegen királyné mindent megtesz a magyarok elnyomása érdekében és dorbézoló multságokat tart. Bánkot a hazáját érintő igazságtalanság mellett, személyes sérelem is éri, amikor Gertrudis királynő öccse, Otto elcsábítja feleségét. Bánk vivódik a szerelme és az államférfi kötelessége között, amely teher alatt végül összeroskad, és magából kifordulva olyan emberré válik, akik ellen küzdött. A Katona József drámájából készült Erkel-opera olyan kérdéseket feszeget, amelyek sok szempontból időtállóak, és a 21. században is ugyanúgy helyük van a színpadon, mint 1861-ben az ősbemutató idején. A műben megjelenő társadalmi és magánéleti konfliktus, valamint a merániaiak és magyarok világának kettőssége egy állandó pulzálassal van jelen a térben, amelyben az ország végül darabjaira szakad.

„Nagy-nagy, ami fenn forog játékon: a haza és Melinda” - ez a belső harc okozza Bánk bán vesztét, aki nem tudja eldönteni, hogy az ország sorsával, vagy szerelmével foglalkozzon. Végül nem tud megfelelni a király által rábízott feladatoknak, és a feleségét is örökre elveszti. Érdemes-e a kötelesség oltárán mindent beáldozni, azokért, akik valódi boldogságunkat adják? Az Isten-Haza-Család szentháromságban, hogy lehet úgy mozogni, hogy mindháromnak eleget tudjunk tenni? Végül rá kell jönnünk, hogy bármi is történik a nagy világban, férfiként elsődleges feladatunk a saját világunkra, vagyis a családukra vigyázni.

Szereposztás:

OTTO, II. ENDRE: Nikita Braga

BÁNK BÁN: Nemes Tibor

PETUR, TIBORC, BIBERACH: Vajda Zoltán Richárd

GERTRUD: Kertész Nóra / Bayer Fruzsina

MELINDA: Árki Lili

Zenei vezető: Erdős Bogi

Dramaturg: Szalánczi Ágota

Báb tervező: Horváth Márk

Díszlet: Fejes Szabolcs

Jelmez: Wasilewski Laura

Rendező asszisztens: Horváth Luca Sára

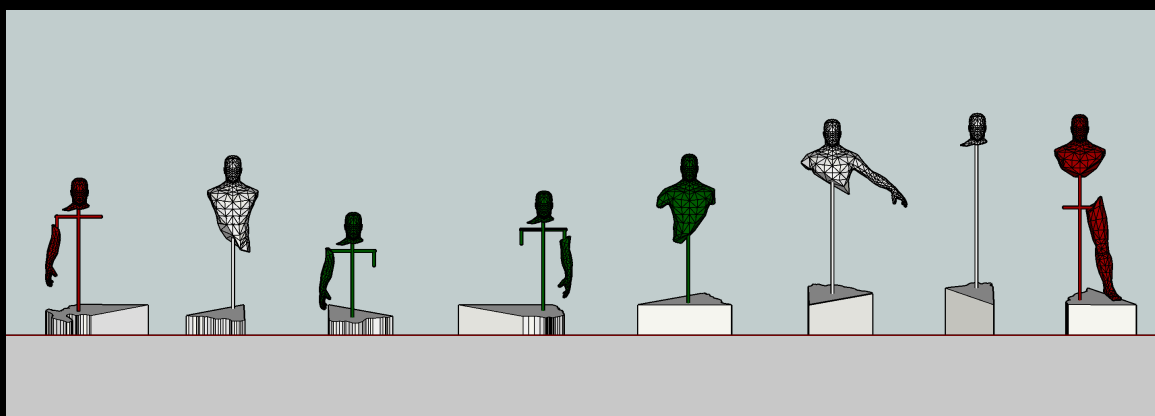
Rendező: Fejes Szabolcs

Plakát: Off Luca Teodóra
@offteodora

Bánk Bán Bábopera Díszlet

Tervező: Horváth Márk / Fejes Szabolcs

A díszlet központi motívuma a széttöredezettség. Egy elhagyatott szoborcsarnokban járunk, ahol a nagy történelmi példaképeink és gonoszaink árnyéka vetül ránk. E romok között kell a saját döntéseinket meghoznunk, és megfejtenuünk, hogy mit jelent nekünk a Bánk bán történet a mában, ahogy az élő emberi szövet a történelem halott szövetének feszül. A teret a nyolc központi karakterhez tartozó nyolc torzó képezi, amelyek alapzatát az ország-cafatok adják. Ezek a cafatok belső fénnel rendelkeznek, egymással összekapcsolhatók, guríthatók és fékezhetők. A torzókon találhatók azok a testbábok, amelyeket az énekesek hol magukra öltenek, hol visszahelyeznek a “vitrinbe”. Az előadás szállíthatósága miatt a cafatoknak nyithatónak/zárhatónak kell lennie, hogy a bábokat és a torzók kisebb részeit bele lehessen pakolni.

